

ANDRZEJ P. WIATRAK¹

KIERUNKI ROZWOJU TURYSTYKI WIEJSKIEJ W ŚWIETLE PLANÓW ROZWOJOWYCH POLSKI

Abstrakt. W pracy przedstawiono kierunki rozwoju turystyki wiejskiej i jej wspierania oraz rolę władz krajowych w aktywizowaniu działalności turystycznej na obszarach wiejskich w świetle planów rozwojowych Polski. Z analizy wynika, że działania na rzecz turystyki wiejskiej ujęte w planach rozwojowych nie mają charakteru systemu, nie są spójne i wzajemnie ze sobą powiązane, a ponadto w większości nie obejmują bezpośrednio turystyki wiejskiej w Polsce, z wyjątkiem planów resortu rolnictwa i rozwoju wsi. Wynika to z tego, że na turystykę wiejską patrzy się poprzez pryzmat obszarów wiejskich i problemów do rozwiązania tam występujących, a nie poprzez powiązania z ogólną strategią turystyki. Takie podejście znajduje także odzwierciedlenie w programach wsparcia instytucjonalnego, które na ogół są zbyt ogólne, a jednocześnie nie gwarantują pomocy nawet w podstawowych sprawach, na przykład wsparcia przedsiębiorstw turystycznych na wsi.

Słowa kluczowe: turystyka wiejska, strategie i programy rozwojowe, kierunki rozwoju

WPROWADZENIE

W programach przemian strukturalnych obszarów wiejskich zwraca się uwagę na wielofunkcyjny i zintegrowany rozwój, w którym ważną rolę odgrywa turystyka, dzięki której jest możliwe zwiększenie zatrudnienia i dochodów ludności wiejskiej. Aby tak się stało, należy dobrze się przygotować, opracowując strategie rozwoju turystyki i przygotowując niezbędne zasoby dla ich realizacji oraz współdziałanie rządu, samorządów i ludności obszarów wiejskich. Władze krajowe, regionalne i lokalne mają tu do spełnienia zasadniczą rolę również w zakresie pozyskiwania środków, rozwoju turystyki obszaru, opracowania produktów turystycznych obszaru i prowadzenia działań marketingowych.

¹ Autor jest pracownikiem naukowym Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.

Rozwój turystyki wiejskiej ma na celu aktywizowanie obszarów wiejskich i kreowanie działań przedsiębiorczych. Jest bowiem jedną z form wielofunkcyjnego zagospodarowania obszarów wiejskich, umożliwiającą wykorzystanie dodatkowych źródeł dochodu i wolnych zasobów. Rozwój turystyki jest szczególnie korzystny dla obszarów cennych ze względu na walory przyrodnicze i kulturowe. Przy kontrolowanej pojemności i chłonności obszaru, czyli dostosowaniu liczby turystów do możliwości adaptacyjnych obszarów cennych, wspieranie rozwoju turystyki może okazać się formą ochrony tych terenów, przy jednoczesnym ich wykorzystaniu gospodarczym. Turysta bowiem – oprócz noclegu – potrzebuje jeszcze innych usług, które zapewnią mu odpowiedni komfort odpoczynania. W ten sposób wzrośnie znaczenie handlu, gastronomii, rzemiosła, transportu, budownictwa itp. Zaspokajając te potrzeby, stwarza się nowe miejsca pracy dla lokalnej ludności.

W niniejszym opracowaniu podjęto próbę przeanalizowania podstawowych planów rozwojowych turystyki po akcesji Polski do Unii Europejskiej oraz ich wzajemnego powiązania. Celem tej analizy było określenie kierunków rozwoju turystyki wiejskiej i jej wspierania oraz rolę władz krajowych w aktywizowaniu działalności turystycznej na obszarach wiejskich. Jednocześnie starano się ukazać zagadnienia zorganizowanego podejścia do tworzenia strategii i jej wdrażania oraz uwarunkowań z tym związanych. Cele pracy mają zatem zarówno charakter poznawczy, jak i aplikacyjny.

Analizę oparto na dokumentach opracowanych na szczeblu krajowym, przede wszystkim w Ministerstwie Gospodarki oraz Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Wykorzystano też literaturę przedmiotu.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PRZYGOTOWANIA PLANÓW ROZWOJOWYCH TURYSTYKI

Jednym z podstawowych instrumentów kreowania i zarządzania rozwojem turystyki jest strategia, która jest zespołem decyzji obejmujących:

- całościową koncepcję rozwoju i funkcjonowania wszystkich płaszczyzn życia regionalnego lub lokalnego,
- perspektywiczną koncepcję rozwoju jednostki terytorialnej i jej przewidywanych relacji z otoczeniem, przy czym przygotowanie strategii jest sekwencją następujących relacji: wizja ⇔ misja ⇔ cele ⇔ zadania ⇔ wyniki,
- cele rozwoju oraz zasady, sposoby, etapy i środki ich osiągnięcia.

Strategia jest koncepcją opracowywaną na podstawie analizy istniejących warunków działania (wewnętrznych i zewnętrznych). Strategia turystyki jest częścią strategii rozwoju kraju lub określonego obszaru (województwa, powiatu, gminy), uwzględniającą integralność i ład przestrzenny [Wiatrak 2007].

Strategia rozwoju turystyki może obejmować różne zakresy (krajowy, regionalny, gminny) i różne segmenty turystyki, które reguluje istniejące ustawodawstwo oraz prowadzona polityka społeczno-gospodarcza, przestrzenna, strukturalna itp., uwzględniająca członkostwo Polski w Unii Europejskiej i jej dyrektywy [Potoczek 2003, *Ustawa... 2003, Zaktualizowana... 2005*]. Podkreślić nale-

ży, że problematyka rozwoju turystyki jest złożona ze względu na zróżnicowanie obejmujących ją zjawisk i zagadnień. Turystyka nie jest jednorodną, zwartą dziedziną gospodarki; składa się na nią kilkadziesiąt samodzielnych sektorów gospodarki, powodując często implikacje natury organizacyjnej, produkcyjnej, prawnej i technologicznej, a w następstwie tego i instytucjonalnej (rysunek 1).

RYСУNEK 1. Powiązanie turystyki z różnymi sferami działania

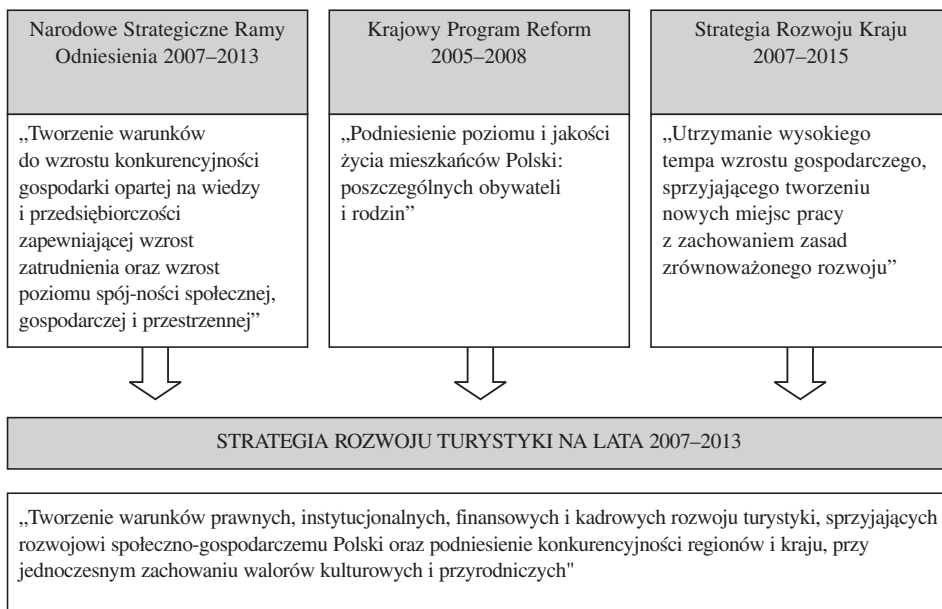
Źródło: *Strategia...* 2006.

Uczestnikami systemu turystycznego są przede wszystkim podmioty krajowe, takie jak Rząd Polski – w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego, stosowania prawa dotyczącego turystyki lub innego, uwzględniającego różnorodne potrzeby turystyki wraz z konieczną międzyresortową i międzynarodową koordynacją, Polska Organizacja Turystyczna, samorząd terytorialny wszystkich szczebli – zgodnie z ich kompetencjami, a w szczególności w zakresie promocji walorów i atrakcji turystycznych oraz inicjowania współpracy regionalnej i lokalnej na rzecz gospodarki turystycznej, a także podmioty gospodarcze i ich zrzeszenia, w tym w szczególności Polska Izba Turystyki i Regionalne Izby Turystyki, regionalne i lokalne organizacje turystyczne, organizacje pozarządowe i społeczności lokalne. W systemie tym należy uwzględnić także podmioty zagraniczne, a zwłaszcza Unię Europejską, Światową Organizację Turystyki, porozumienia międzynarodowe itp. [*Strategia...* 2006].

Uczestnicy systemu turystycznego mają wpływ na programowanie rozwoju turystyki, jej kierunki, instrumenty realizacji itp., co oznacza konieczność wzajemnych uzgodnień.

Strategia rozwoju turystyki na lata 2007–2013 jest spójna z najważniejszymi dokumentami strategicznymi Polski, co ukazują rysunki 2 i 3, jest też zgodna z prawodawstwem UE. Wskazać tutaj należy przede wszystkim na Narodowe

Strategiczne Ramy Odniesienia 2007–2013 (NSRO), które integrują główne priorytety Unii Europejskiej z priorytetami polskimi, uwzględniając jednocześnie zapisy Krajowego Programu Reform.

RYSUNEK 2. Powiązanie celów nadrzędnych Strategii Rozwoju Turystyki 2007–2013 z celami głównymi (strategicznymi) Strategii Rozwoju Kraju 2007–2015, Krajowego Programu Reform 2005–2008 oraz Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007–2013

Źródło: *Strategia...* 2006.

Celem strategicznym NSRO dla Polski jest tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej. W NSRO szansę dla polskiej gospodarki upatruje się w wykorzystaniu zróżnicowanych przestrzennie walorów przyrodniczych i kulturowych do rozwoju turystyki i rekreacji [Strategia... 2006]. Strategia rozwoju turystyki 2007–2013 jest również powiązana z innymi dokumentami strategicznymi kraju, a mianowicie strategiami i programami rozwoju na szczeblu rządowym, dotyczącymi rolnictwa, środowiska, kultury, transportu itp. Ponadto *Strategia rozwoju turystyki na lata 2007–2013* jest wyznacznikiem do opracowywania dokumentów regionalnych w zakresie rozwoju turystyki, takich jak: strategie rozwoju województw, strategie rozwoju turystyki czy regionalne programy operacyjne. Na bazie tych dokumentów są z kolei tworzone strategie i programy rozwoju na szczeblu lokalnym lub ponadlokalnym (powiaty, gminy lub grupy gmin i powiatów – w zależności od potrzeb).

Biorąc pod uwagę omówione zależności między uczestnikami systemu turystycznego oraz poziom przygotowania planów i strategii rozwojowych turystyki, można określić zakres prac na poszczególnych szczeblach, poczynając od

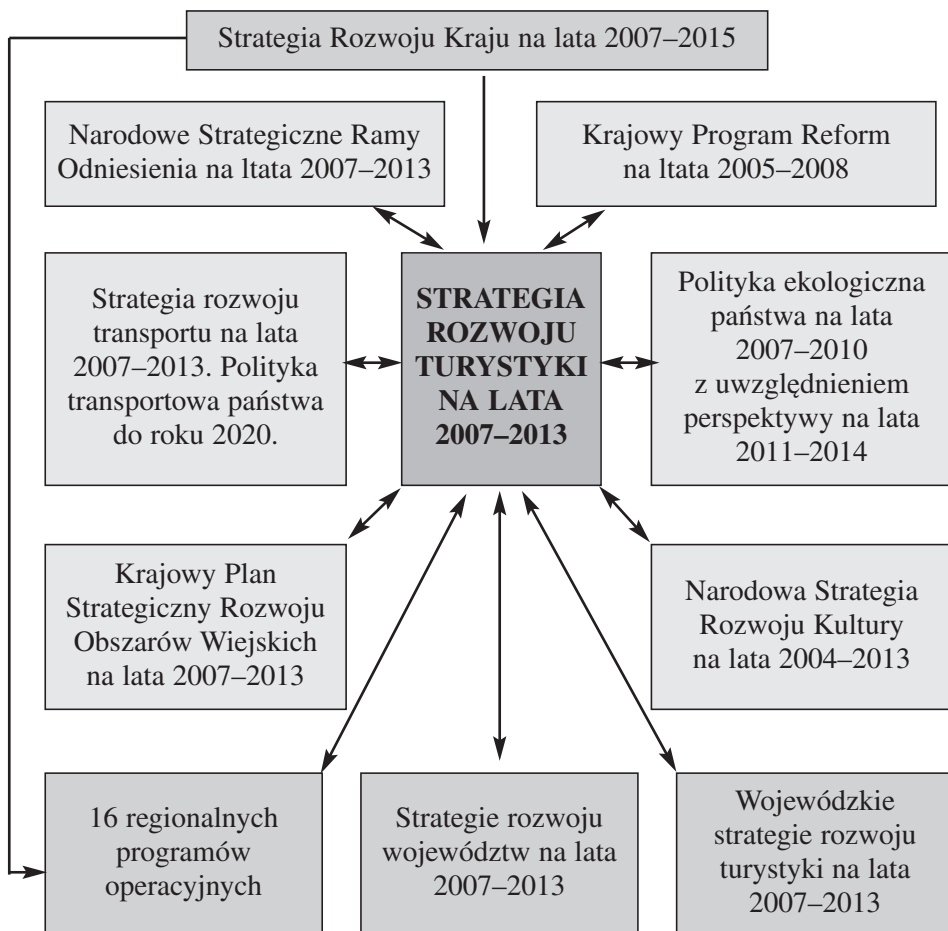
krajowego, a kończąc na lokalnym [Potoczek 2003, *Ustawa...* 2003, *Zaktualizowana...* 2005, *Strategia...* 2006] :

1. Na szczeblu krajowym za zagospodarowanie przestrzenne odpowiada rząd, który jest odpowiedzialny za:

- przygotowanie koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, którą zatwierdza Parlament;
- opracowanie programów działania,
- prowadzenie rządowej polityki regionalnej, w ramach której jest przygotowywana strategia rozwoju turystyki, oraz koordynowana z tą polityką strategia rozwoju i zagospodarowania województw.

2. Na szczeblu województwa (regionu) Urząd Marszałkowski jest odpowiedzialny za przygotowanie:

- planu przestrzennego zagospodarowania województwa, który zatwierdza sejmik wojewódzki,

RYСУNEK 3. Komplementarność strategii rozwoju turystyki z innymi dokumentami strategicznymi

Źródło: *Strategia...* 2006.

- strategii rozwoju województwa, w ramach której są opracowywane strategie kierunkowe, w tym strategia turystyki, zatwierdzana przez sejmik wojewódzki,
- programów wojewódzkich, jako narzędzi realizacji strategii i ponadlokalnych celów publicznych.

3. Starostwo powiatowe może (tzn. jest to uprawnienie, a nie obowiązek) prowadzić w ramach swojej działalności:

- analizy i studia z zakresu planowania przestrzennego powiatu,
- przygotowywać strategię rozwoju powiatu, programów działania i kierunków polityki przestrzennej,
- realizować programy działania i polityki przestrzennej.

4. Z kolei gminy sporządzają i uchwalają:

- studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego,
- miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego,
- jednocześnie mogą, podobnie jak powiaty, przygotowywać strategię rozwoju gminy, programy działania i kierunków polityki przestrzennej, realizować programy działania i politykę przestrzenną.

5. Gminy i powiaty nie są zobowiązane do opracowywania strategii rozwoju, ale bardzo często je przygotowują, w tym strategię rozwoju turystyki. Strategie takie są jednakże wymagane, gdy gmina lub powiat stara się o środki z funduszy strukturalnych UE i środków pomocowych. Wówczas działania gmin i powiatów muszą być zgodne z działaniami województwa i szczebla krajowego. Gminy i powiaty podejmują też decyzje o współpracy, o powstaniu związków dla prowadzenia określonych działań, w tym związanych z turystyką. Forma wspólnej strategii turystyki dla kilku gmin jest najbardziej polecana ze względu na przestrzenny charakter turystyki.

Zadania poszczególnych samorządów są zróżnicowane. Do najważniejszych, które związane są z turystyką, można zaliczyć następujące [Ustawa... 2003]:

- zapewnienie ładu przestrzennego, gospodarki terenami i ochrony środowiska,
- zabezpieczenie dziedzictwa kulturowego,
- zaopatrzenie w wodę, energię itp.,
- odprowadzenie i oczyszczanie ścieków oraz składowanie i utylizacja odpadów,
- prowadzenie zieleni komunalnej i zadrzewień,
- działania związane z transportem i drogami publicznymi,
- działania w zakresie rekreacji, turystyki, urządzeń sportowych itp.

Wszystkie działania samorządów są związane ze stroną podażową produktu turystycznego. W województwach działania te uzupełniane są o przygotowanie strategii rozwoju, pozyskiwania środków finansowych i ich łączenia na określone działania, wynikające z realizowanej strategii (w tym na rozwój turystyki).

ROZWÓJ TURYSTYKI WIEJSKIEJ W ŚWIETLE STRATEGII ROZWOJU TURYSTYKI W POLSCE²

Strategia rozwoju turystyki na lata 2007–2013 składa się z następujących części:

1. Misji – jako założeń rozwoju turystyki i podstawy wyjścia do przygotowania celów i strategii turystyki. Misję sformułowano w postaci trzech założeń:

- „...turystyka to dziedzina synergiczna w stosunku do innych, ważnych z punktu widzenia rozwoju kraju celów, przyczyniająca się do tworzenia istotnej części dochodu narodowego, budowania pozytywnego obrazu Polski wśród mieszkańców naszego kraju oraz wzmacniania wizerunku Polski w świecie,
- turystyka to dziedzina eksponująca i wykorzystująca w sposób efektywny, a równocześnie respektujący zasady rozwoju zrównoważonego potencjał kraju, w szczególności dziedzictwo kultury i tradycji oraz bogactwo przyrody,
- Polska to kierunek atrakcyjny turystycznie dla turystów krajowych i zagranicznych, ze skutecznie funkcjonującym przemysłem turystycznym oraz nowoczesnymi, konkurencyjnymi i wysokiej jakości produktami i usługami turystycznymi” [Strategia... 2006, Kierunki... 2006].

2. Celu nadrzędnego, wynikającego z misji, który sformułowano jako: „Tworzenie warunków prawnych, instytucjonalnych, finansowych i kadrowych rozwoju turystyki, sprzyjających rozwojowi społeczno-gospodarczemu Polski oraz podniesienie konkurencyjności regionów i kraju, przy jednoczesnym zachowaniu walorów kulturowych i przyrodniczych” [Strategia... 2006].

3. Celów wiodących rozwoju turystyki w Polsce, do których zaliczono [Strategia... 2006]:

- wzrost znaczenia ekonomicznego turystyki w rozwoju gospodarczym kraju,
- wzrost jakości środowiska i życia mieszkańców,
- współpracę oraz integrację turystyki i jej otoczenia na poziomie społecznym, przestrzennym i ekonomicznym.

4. Obszarów priorytetowych rozwoju turystyki [Kierunki... 2006]:

- produkt turystyczny o wysokiej konkurencyjności,
- rozwój zasobów ludzkich na rzecz rozwoju turystyki,
- wsparcie marketingowe,
- kształtowanie przestrzeni turystycznej.

5. Zadań administracji rządowej w rozwoju turystyki, które są związane przede wszystkim z przeprowadzeniem analizy obowiązujących regulacji prawnych, mających wpływ na rozwój turystyki oraz opracowanie propozycji założeń rozwiązań legislacyjnych w przedmiotowym zakresie, standardów, norm jakościowych i standardów kształcenia w zakresie turystyki. Działania te są wyjściowe do rozwoju krajowego produktu turystycznego, wzmocnienia jego konkurencyjności oraz opracowania kierunków promowania inwestycji turystycznych i kierunków promocji turystyki [Strategia... 2006].

Obszary priorytetowe określają dziedziny, na jakie można uzyskać wsparcie, poczynając od produktu, poprzez kształtowanie przestrzeni turystycznej i przygotowanie kadr dla turystyki, a kończąc na działaniach marketingowych. Te

² Rozdział ten opracowano przede wszystkim na podstawie dokumentów przygotowanych w Ministerstwie Gospodarki (bądź wcześniej w Ministerstwie Gospodarki i Pracy), a przede wszystkim na podstawie: *Strategii rozwoju turystyki na lata 2007–2013*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa, listopad 2006, oraz *Kierunków rozwoju turystyki w Polsce na lata 2007–2013*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa, listopad 2006. Wykorzystano także wersje wcześniejsze tych dokumentów, zwłaszcza zatwierdzonych w 2005 roku, oraz *Prognozę oddziaływania na środowisko projektu „Strategii rozwoju turystyki na lata 2007–2013”*, Instytut na Rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2005.

działania są dosyć dobrze określone, zawierają cele strategiczne i operacyjne oraz szczegółowe działania. Szczególnie dotyczy to kształtowania produktu turystycznego, który jest podstawą pozostałych obszarów priorytetowych, punktem wyjścia ich programowania. I tak w obszarze priorytetowym „produkt turystyczny o wysokiej konkurencyjności” celem strategicznym jest „kreowanie i rozwój zintegrowanych i konkurencyjnych produktów turystycznych”, a celami operacyjnymi [Kierunki... 2006]:

- kreowanie i rozwój konkurencyjnych produktów turystycznych,
- rozwój infrastruktury turystycznej,
- integracja produktów i oferty turystycznej regionów,
- rozwój przedsiębiorczości i działalności organizacji w dziedzinie turystyki,
- rozwój wiodących typów turystyki, w tym m.in. turystyki wiejskiej.

Poszczególne działania, takie jak wspieranie procesów powstawania lokalnych i regionalnych produktów turystycznych czy też opracowanie i wdrożenie mechanizmów oraz narzędzi wpływających na podnoszenie jakości produktu turystycznego, mogą w pełni odnosić się do turystyki wiejskiej. Może to mieć wyraz w wykorzystaniu bogatego i stosunkowo dobrze zachowanego środowiska, które może być podstawą dla kreowania produktów turystycznych unikatowych w skali europejskiej na bazie wysokiej atrakcyjności turystycznego potencjału polskiej wsi [Kierunki... 2006]. Także w pozostałych obszarach priorytetowych rozwoju turystyki są zawarte cele i działania, które w pełni mogą być wykorzystane dla rozwoju turystyki wiejskiej, ale w małym stopniu zwraca się na nie uwagę. I tak na przykład przy rozwoju turystyki miejskiej zwraca się uwagę na dziedzictwo kulturowe i dziedzictwo przemysłowe, a w przypadku turystyki wiejskiej tych zagadnień szerzej nie porusza się. Stwierdza się tylko, że turystyka wiejska może stać się specyficzną, wyróżniającą formą turystyki naszego kraju pod warunkiem zachowania oryginalnego charakteru kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi. Jednocześnie dodaje się, że waga działania przejawia się w znaczeniu tego typu turystyki dla rozwoju społecznego oraz dla aktywizacji obszarów wiejskich. Realizacja tego działania pozwoli zdynamizować rozwój obszarów wiejskich oraz zdywersyfikować o działalności pozarolnicze zakres działalności gospodarczych realizowanych na tych obszarach. Tak to wszystko tworzy kierunki rozwoju turystyki, ale jeszcze należy określić, jak to będzie zrealizowane. Niestety w obszarach priorytetowych: „rozwój zasobów ludzkich na rzecz rozwoju turystyki”, „wsparcie marketingowe” i „kształtowanie przestrzeni turystycznej” nie zwraca się uwagi na te zagadnienia w odniesieniu do turystyki wiejskiej, a z ich treści wynika, że nie uwzględnia się jej specyfiki. Jest bowiem nastawienie na rozwój turystyki bardziej masowej, o większej skali i o ustalonych sposobach działania. Przykładem tego mogą być zwłaszcza działania dotyczące kadr turystyki, gdzie nie ma odniesienia do przygotowania mieszkańców wsi czy też udziału doradców z Ośrodków Doradztwa Rolniczego (ODR) w tych szkoleniach.

Wskazanie na możliwe kierunki rozwoju turystyki wiejskiej bez podania instrumentów działania nie jest właściwe, gdyż tylko określa potencjalne możliwości, które mogą, ale nie muszą być wykorzystane. Skoro określa się szczegó-

łowo wiele działań, to można byłoby je szerzej rozwinąć w ujęciu branżowym. Przecież segment turystyki wiejskiej jest ważnym elementem współczesnej turystyki, a zwłaszcza turystyki alternatywnej [Gaworecki 2000] i dlatego powinien zasługiwać na uwagę, a nie tylko na stwierdzenie, że ochrona dziedzictwa kulturowego wsi, aktywizacja społeczna i zawodowa mieszkańców wsi, rozwój przedsiębiorczości oraz rynku pracy w rolnictwie i na wsi należy do kompetencji właściwego ministra do spraw rozwoju wsi. Te zagadnienia powinny być szerzej opracowane, a zwłaszcza z punktu widzenia realizacji jako narzędzia aktywizacji ludności wiejskiej. Zarówno obecne działania, jak i zapisy w tym zakresie stwarzają, jak już pisano, możliwości, które niestety nie są szeroko upowszechnione, a odniesienia do nich brakuje również w programach resortu rolnictwa.

ROZWÓJ TURYSTYKI WIEJSKIEJ W PROGRAMACH ROZWOJU WSI I ROLNICTWA³

W programach ministra wiodącego do spraw turystyki niewiele, jak już pisano, poświęcono turystyce wiejskiej, zostawiając to ministrowi do spraw rozwoju wsi. Jednakże analizując plany i programy rozwojowe, dotyczące wsi i rolnictwa, należy stwierdzić także małe zainteresowanie tymi zagadnieniami. I tak w *Programie rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013* z turystyką są związane dwie osie: 3. „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”, i 4. „LEADER”, przy czym w osi trzeciej są bezpośrednie odniesienia do turystyki wiejskiej, a w czwartej – pośrednie. W osi trzeciej odniesienia do turystyki wiejskiej występują w następujących działaniach [*Program... 2006*]:

1. Różnicowanie w kierunku działalności pozarolniczej, które dotyczy m.in. usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem.

2. Odnowa i rozwój wsi, w ramach której pomoc będzie udzielana podmiotom z tytułu inwestycji w zakresie:

- inwestycji społeczno-kulturalnych, rekreacyjnych i sportowych, w tym obejmujących obiekty zabytkowe,
- remontu, przebudowy i wyposażenia obiektów służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa kulturowego, tradycji, sztuki lub kultury,
- budowy lub remontu, przebudowy publicznej infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, sportowych i społeczno-kulturalnych,
- odnawiania, eksponowania lub konserwacji lokalnych pomników historii, obiektów architektury sakralnej i miejsc pamięci

3. Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw, które dotyczą m.in. usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem.

---

³ Rozdział ten opracowano na podstawie dokumentów przygotowanych w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW), a przede wszystkim wykorzystując: *Program rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013*, MRiRW, Warszawa, grudzień 2006, *Krajowy plan strategiczny rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013*, MRiRW, Warszawa, sierpień 2006, i *Strategię rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007–2013 (z elementami prognozy do roku 2020)*, MRiRW, Warszawa, czerwiec 2005. Wykorzystano także wersje wcześniejsze tych dokumentów z 2005 roku.

Są to jedyne w PROW bezpośrednie działania i odniesienia do turystyki wiejskiej na lata 2007–2013. Z turystyką wiejską mogą być związane działania osi czwartej LEADER, jak na przykład lokalne strategie rozwoju, współpraca międzyregionalna i międzynarodowa [Program... 2006]. Tak samo działania w dwóch pierwszych osiach łączyć się mogą pośrednią z rozwojem turystyki wiejskiej. I tak w osi 1. „Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego” takimi działaniami mogą być: poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa oraz uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności. Z kolei w osi 2. „Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich” takimi działaniami mogą być: wspieranie zagospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) i program rolnośrodowiskowy (płatności rolnośrodowiskowe) [Program... 2006].

W Krajowym planie strategicznym rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013 nie ma bezpośredniego odniesienia do rozwoju turystyki wiejskiej, ale stanowi on podstawę dla realizacji działań Programu rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013, a w konsekwencji także instrumentów wsparcia rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013 w ramach tego programu. Zakłada on wzmocnienie ekonomiczne gospodarstw rolnych, wzrost konkurencyjności sektora rolno-spożywczego i polepszenia jakości życia na obszarach wiejskich, z jednoczesnym zapewnieniem instrumentów na rzecz różnicowania działalności gospodarczej w kierunku pozyskania i stworzenia alternatywnych źródeł dochodów mieszkańców wsi [Krajowy... 2006]. W związku z tym w analizowanym dokumencie są podane tylko podstawy polityki rozwoju wsi i rolnictwa, opartej na koncepcji wielofunkcyjności rolnictwa i obszarów wiejskich oraz podstawowe osie tej polityki.

W dokumentach krajowych najszerszej zagadnienia rozwoju turystyki wiejskiej są zawarte w Strategii rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007–2013 (z elementami prognozy do roku 2020). Strategia ta jest składową Narodowego Planu Rozwoju 2007–2013 (NPR) i definiuje główne problemy, zagrożenia oraz szanse rozwoju obszarów wiejskich w Polsce, a także wskazuje ich źródła. Obok możliwości, jakie stwarza Europejski Fundusz Rolny Rozwoju Obszarów Wiejskich, istotne, z punktu widzenia realizacji celów rozwoju obszarów wiejskich, jest wykorzystanie instrumentów finansowanych z funduszy strukturalnych, tj. Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego, które powinny mieć zastosowanie m.in. w następujących obszarach wsparcia [Strategia... 2005]:

- inwestycje w projekty infrastrukturalne, wsparcie dla lokalnego biznesu oraz zwiększanie atrakcyjności obszarów wiejskich i małych miast dla lokalnych i zewnętrznych inwestorów,
- usługi doradcze i bezpośrednia pomoc dla przedsiębiorców, w szczególności dla inwestycji prowadzących do poprawy konkurencyjności, tworzenia nowych miejsc pracy oraz dostosowania się do standardów ochrony środowiska,
- zwiększenie dostępu do edukacji i poprawa jej jakości.

W wymienionych obszarach sformułowano trzy cele działania dla terenów wiejskich, zgodne z NPR i powiązane z regionalnymi strategiami, które sformułowano następująco [*Strategia...* 2005]:

1. Wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.
2. Poprawianie konkurencyjności rolnictwa.
3. Wzmocnienie przetwórstwa rolno-spożywczego w kierunku poprawy jakości i bezpieczeństwa żywności.

Najwięcej odniesienia do turystyki wiejskiej jest w celu 1., gdyż zrównoważony rozwój obszarów wiejskich wiąże się z koncepcją ich wielofunkcyjności, kształtowaniem warunków dla różnorodnej działalności ekonomicznej prowadzonej z poszanowaniem aspektów środowiskowych oraz wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego wsi i aktywności jej mieszkańców w procesie rozwoju obszarów wiejskich. Te zagadnienia ściśle łączą się z rozwojem i funkcjonowaniem działalności turystycznej oraz wpisują się – wraz z programami odnowy wsi – w utrwalanie jej specyfiki, co z kolei ma istotne znaczenie dla segmentacji turystyki. Świadczą o tym poszczególne priorytety w ramach celu 1., a mianowicie [*Strategia...* 2005]:

1. Różnicowanie działalności w celu zapewnienia alternatywnych źródeł dochodów.
2. Zachowanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych obszarów wiejskich.
3. Aktywizacja społeczności wiejskich i poprawa infrastruktury wiejskiej.
4. Rozbudowa infrastruktury technicznej.

W pozostałych dwóch celach zagadnienia związane z turystyką wiejską bezpośrednio nie występują, ale poprzez swoje działania mogą przyczynić się do rozwoju i poprawy produktu turystycznego. Dotyczy to zwłaszcza celu 2., w ramach którego są następujące priorytety: poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych oraz wspieranie wyrobu produktów tradycyjnych i regionalnych [*Strategia...* 2005].

Z przedstawionych informacji wynika, że w omawianej *Strategii rozwoju obszarów wiejskich* podstawą rozwoju turystyki wiejskiej jest cel 1. (wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich), a w ramach niego priorytet 1. (różnicowanie działalności w celu zapewnienia alternatywnych źródeł dochodu), które mają na celu aktywizację ludności wiejskiej i ograniczenie bezrobocia poprzez wsparcie tworzenia wszelkich form małej przedsiębiorczości na terenach wiejskich, usług dla gospodarki oraz mieszkańców wsi, inicjatyw lokalnych na rzecz odnowy i rozwoju wsi oraz zachowania i poprawy dziedzictwa kulturowego, działalności związanej z turystyką wiejską, w tym zwłaszcza z agroturystyką. Świadczą o tym także poszczególne działania, takie jak⁴ [*Strategia...* 2005]:

- 1.1.1. Rozwijanie różnych form i kierunków działań niezwiązanych z rolnictwem, które nawiązują do lokalnych zasobów surowcowych i kapitału ludzkiego, lokalnej specyfiki i tradycji kulturowych.
- 1.1.2. Rozwijanie i popularyzacja turystyki wiejskiej w nawiązaniu do lokalnej specyfiki i lokalnych tradycji.

---

⁴ Określenie trzycyfrowe działań (np.: 1.1.1, 1.1.2., 1.2.1. itd.) oznacza kolejno: pierwsza liczba – cel, druga liczba – priorytet, trzecia liczba – działanie. Uwaga ta odnosi się także do dalszej części pracy.

1.1.3. Wsparcie dla wdrażania projektów inwestycyjnych, szkoleniowych, promocyjnych i informacyjnych na obszarach wiejskich dotkniętych procesami stagnacji społeczno-ekonomicznej.

W pozostałych priorytetach celu pierwszego przewidywane działania mogą przyczynić się zarówno do rozwijania działalności turystycznej, jak i do poprawy jakości produktów turystycznych z obszarów wiejskich, o czym mogą świadczyć m.in. następujące kierunki aktywności [*Strategia...* 2005]:

1.2.1. Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt (w tym rozwój rolnictwa ekologicznego i inne działania mające na celu ochronę środowiska na obszarach wiejskich).

1.3.1. Odnowa wsi oraz zachowanie i poprawa dziedzictwa kulturowego wsi.

1.3.2. Wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży.

1.3.3. Kształcenie ustawiczne dorosłych.

1.3.4. Poprawa dostępu do usług zdrowotnych, opiekuńczych, kulturalnych.

1.4.1. Budowa sieci kanalizacyjnych na wsi.

1.4.2. Racjonalizacja gospodarki odpadami stałymi.

1.4.3. Modernizacja sieci energetycznych.

1.4.4. Wspieranie odnawialnych źródeł energii.

1.4.5. Poprawa infrastruktury drogowej.

1.4.6. Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi.

2.1.1. Wspieranie inwestycji w zakresie standardów jakościowych, sanitarnych oraz ochrony środowiska.

2.2.1. Wspieranie działalności innowacyjnej oraz badawczo-rozwojowej na rzecz rozwoju regionalnego obszarów wiejskich.

2.2.4. Rozwój doradztwa specjalistycznego.

Wszystkie wymienione działania mogą przyczynić się do rozwoju turystyki wiejskiej, jeśli będą instrumenty ich realizacji. W omawianych planach pisze się zarówno o takich instrumentach, jak i o kierunkach rozwoju turystyki wiejskiej, ale szerzej nie omawia się tych zagadnień. Trzeba przyznać, że również resort rolnictwa tylko określa możliwe działania, ale nie tworzy systemu wzajemnie się dopełniającego. Z jednej strony brak jest bowiem powiązania kierunków działań w zakresie rozwoju turystyki wiejskiej, a z drugiej – ścisłego powiązania między poszczególnymi dokumentami. Taka sytuacja nie jest najlepsza z punktu widzenia procesów rozwojowych turystyki wiejskiej, a tym bardziej jej programowania i przygotowania produktów turystycznych, w tym ich segmentacji. Brakuje też dostatecznej informacji o strategiach, programach, działaniach itp., a także o ich powiązaniach.

PODSUMOWANIE

Z przeprowadzonych badań wynika wiele różnych wniosków, które mogą być wykorzystane w dalszych działaniach związanych z rozwojem turystyki

wiejskiej w Polsce oraz zmianami struktury funkcjonalnej obszarów wiejskich. Uwzględnić tutaj należy m.in. to, że:

1. *Strategia rozwoju turystyki na lata 2007–2013* w małym stopniu odnosi się bezpośrednio do turystyki wiejskiej w Polsce. Tak samo jest to ujęte w planach działań poszczególnych resortów, z wyjątkiem resortu rolnictwa i rozwoju wsi.

2. Obszary priorytetowe i cele operacyjne zawarte w *Strategii rozwoju turystyki na lata 2007–2013* są na tyle szerokie, że może w nich być realizowane wiele programów rozwoju turystyki wiejskiej, należy się w nie „wpisać” i wykorzystać istniejące możliwości, w ramach następujących obszarów: rozwój produktów turystycznych, rozwój zasobów ludzkich w turystyce, wsparcie marketingowe turystyki, kształtowanie przestrzeni turystycznej oraz wsparcie instytucjonalne turystyki. W wymienionych obszarach jest miejsce dla turystyki wiejskiej i potrzeby jej wspierania, przy czym biorąc pod uwagę charakter tej turystyki, należy zwrócić uwagę, że podstawową rolę w rozwoju turystyki może mieć kształtowanie przestrzeni turystycznej na obszarach wiejskich z powiązaniem rozwoju produktów turystycznych, uwzględniających zrównoważony rozwój i dziedzictwo kulturowe.

3. Z kolei w planach rozwojowych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, w tym w *Strategii rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007–2013 (z elementami prognozy do roku 2020)* zagadnienia te są ujęte szerzej, ale w niedostatecznym stopniu nawiązują do ogólnej strategii rozwoju turystyki i wykorzystania jej wsparcia. Wynika to z tego, że na turystykę wiejską patrzy się poprzez pryzmat obszarów wiejskich i problemów do rozwiązania tam występujących, a nie poprzez powiązania z ogólną strategią turystyki. Takie ujęcie pozwala uwzględnić specyfikę produktu turystycznego z obszarów wiejskich, ale nie jest podejściem optymalnym. Nadal jest to bardziej branżowy program.

4. Branżowość podejścia do turystyki wiejskiej wyraża się m.in. w niedostatecznym powiązaniu następujących zagadnień: podnoszeniu poziomu jakości produktów turystycznych, przygotowania kadr dla turystyki, tworzeniu spójnego i skutecznego systemu marketingu w turystyce, wspomagananiu systemów rozwijających turystykę i rozwoju infrastruktury turystycznej.

5. Brak dostatecznego powiązania omawianych zagadnień w planach rozwoju turystyki znajduje także odzwierciedlenie w programach wsparcia instytucjonalnego, które na ogół są zbyt ogólne, a jednocześnie nie gwarantują pomocy nawet w podstawowych sprawach, takich jak: doradztwo w zakresie prowadzenia działalności turystycznej, szkolenia w zakresie prowadzenia przedsięwzięć turystycznych i wprowadzania systemów kwalifikacji zawodowych, wsparcia przedsiębiorstw turystycznych na wsi (w tym gospodarstw agroturystycznych).

6. Ważną rolę w działaniach na rzecz rozwoju turystyki wiejskiej ma system informacyjny, którego zadaniem jest przygotowanie do zajęcia się działalnością turystyczną i jej doskonalenia, ukazanie istniejących możliwości założenia przedsięwzięć turystycznych i sposobów ich sfinansowania itp. Niestety obecnie

nie ma w Polsce sprawnego systemu informacji, który przyczyniałby się do kreowania przedsiębiorczości na wsi, a w planach rozwoju turystyki wiejskiej nadal te zagadnienia nie są dostatecznie uwzględniane.

7. W świetle omawianej problematyki wynika, że działania na rzecz turystyki wiejskiej ujęte w planach rozwojowych nie mają charakteru systemu, nie są spójne i wzajemnie ze sobą powiązane, co w konsekwencji nie będzie sprzyjało wykorzystaniu istniejących możliwości rozwojowych i pomocowych, a w następstwie tego i optymalnemu rozwojowi turystyki wiejskiej.

BIBLIOGRAFIA

- Gaworecki W.W., 2000: *Turystyka*. PWE, Warszawa.
- Kierunki rozwoju turystyki w Polsce na lata 2007–2013*, 2006. Ministerstwo Gospodarki, Warszawa.
- Krajowy plan strategiczny rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013*, 2006. MRiRW, Warszawa.
- Narodowy Plan Rozwoju 2007–2013*, 2005. Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa.
- Potoczek A., 2003: *Polityka regionalna i gospodarka przestrzenna*. Wydaw. Agencja TNOiK, Toruń.
- Prognoza oddziaływania na środowisko projektu „Strategii rozwoju turystyki na lata 2007–2013”*, 2005. Instytut na Rzecz Ekorozwoju, Warszawa.
- Program rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013*, 2006. MRiRW, Warszawa.
- Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007–2013 (z elementami prognozy do roku 2020)*, 2005. MRiRW, Warszawa.
- Strategia rozwoju turystyki na lata 200–2013*, 2006. Ministerstwo Gospodarki, Warszawa.
- Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*. Dz.U. z 2003 r., nr 80, poz. 717.
- Wiatrak A.P., 2007: *Regional and Local Scale – Characteristics, Development and Management W: The emergence and development of clusters in Poland*. Wydaw. Difin, Warszawa: 51–71.
- Zaktualizowana koncepcja zagospodarowania kraju*, 2005. Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Warszawa.

THE DIRECTIONS OF DEVELOPMENT THE RURAL TOURISM IN THE LIGHT OF DEVELOPMENTAL PLANS THE POLAND

Abstract. In article were introduced the directions of development the rural tourism and role the national authorities in activating on rural areas this activity in the light of developmental plans of Poland. The analysis results were indicated that the activities of rural tourism in developmental plans have not the character of system, they are not coherent and are complement each other, and moreover they in majority do not cover the rural tourism in Poland, with except of plans of agriculture and rural development ministry. This situation results from that on rural tourism looks across prism of rural areas and problems solving than the connection with general strategy of tourism. Such approach finds also reflection in the programs of institutional support which on totality are too general, and they do not guarantee the help even in basic matters simultaneously, for example support of tourist enterprises in the rural areas.

Key words: rural tourism the, developmental programs and strategies, directions of development